

Αρίστιππος – Επίκουρος

Ομοιότητες και Διαφορές

του Μπάμπη Πατζόγλου

Πολλές φορές στους Επικούρειους κύκλους έχει αναφερθεί το όνομα του Αρίστιππου με απαισιωτικό και με σκαιό τρόπο. Και έχει χαρακτηριστεί ως παράδειγμα προς αποφυγή. Διότι, όπως λέγεται, επιδιώκει ο Αρίστιππος μόνο τις σαρκικές ηδονές. Κι αυτές χωρίς φρόνηση. Έτσι κι εγώ, από καθαρή περιέργεια, έψαξα και βρήκα σημαντικά πράγματα για τον βίο και την πολιτεία αυτού του φιλόσοφου, που πόρρω απέχει απ' αυτά που του έχουν καταλογιστεί.

Ο Αρίστιππος, λοιπόν, μαθαίνω ότι είναι αυτός που μας δίδαξε τον Ελληνικό τρόπο ζωής. Τον τρόπο της βίωσης της χαράς και της ανεμελιάς. Βέβαια, οφείλω να ομολογήσω πως μας τον δίδαξε κάπως χοντροκομμένα. Αρχικά και αρχαϊκά. Κατά την γνώμη μου όμως, ήταν ο πρόδρομος της δικής μας, συνεκτικής και ολοκληρωμένης, Επικούρειας Φιλοσοφίας.

Αλλά ποιος ήταν αυτός ο Αρίστιππος; Τι δίδαξε; Και ποιες είναι οι ομοιότητες και ποιες οι διαφορές με την Επικούρεια Φιλοσοφία;

*

Ο Αρίστιππος, λοιπόν, γεννήθηκε το 435 πριν τη βίαη αναχρονολόγησή μας και πέθανε το 355. Δηλαδή, πέθανε 15 χρόνια πριν γεννηθεί ο Επίκουρος.

Ήτανε γόνος μιας Ελληνικής πλούσιας οικογένειας από την Κυρήνη.¹

Σε νεαρή ηλικία, ήρθε στην Αθήνα για να συνεχίσει τις σπουδές του. Γνωρίστηκε με τον Πρωταγόρα² και, έναντι αμοιβής, έγινε μαθητής του. Η θεωρία για τις αισθήσεις, που ανέπτυξε εκείνη την εποχή ο Πρωταγόρας, τον επηρέασε πάρα πολύ.

Αργότερα, έγινε μαθητής του Σωκράτη. Όμως η διδασκαλία του Σωκράτη δεν μπόρεσε να αλλάξει τις βιοθεωρητικές αντιλήψεις του, που του είχαν διαμορφωθεί από τον Πρωταγόρα. Έτσι, δεν συμμορφωνόταν στα ηθικά κηρύγματα του Σωκράτη. Αλλά προτιμούσε να γεύεται τις απολαύσεις μιας Ηδονικής Ζωής. Μάλιστα, ο Ξενοφώντας³ τον παρουσιάζει να συνομιλεί με τον Σωκράτη και να αναπτύσσει τις ηδονιστικές του θεωρίες.

¹ Το όνομα της το πήρε από την πηγή Κύρη, που ήταν αφιερωμένη στον θεό Απόλλωνα. Η Κυρήνη ιδρύθηκε ως αποικία των Ελλήνων της Θήρας, το έτος 631 π.τ.β.α όπως αναφέρει ο Ηρόδοτος στο βιβλίο ιστορίας του. Υπήρξε η κύρια πόλη της αρχαίας Λιβύης και διατηρούσε εμπορικές σχέσεις με Ελληνικές πόλεις.

² Ο Πρωταγόρας ήταν ο πρώτος δάσκαλος που δίδασκε με ανταμοιβή. Και ήταν ξακουστός για τα υψηλά δίδακτρα που χρέωνε. Ενώ πριν, το να λαμβάνεις χρήματα για να διδάξεις ήταν αδιανόητο, ο Πρωταγόρας ισχυριζόταν ότι ο βασικός λόγος που ζητούσε χρήματα ήταν, ότι με αυτόν τον τρόπο οι άνθρωποι θα εκτιμούσαν ακόμα πιο πολύ την γνώση που έλαβαν, διότι θα πλήρωναν αντίτιμο γι' αυτήν. Αυτό ακριβώς ισχυρίστηκε αργότερα ο Αρίστιππος.

³ Ξενοφών: (Απομνημονεύματα Α,1 και Γ,8)

Όμως κέρδισε και μερικά πράγματα ο Αρίστιππος από τις θεωρίες του Σωκράτη. Και αυτό που κέρδισε είναι η βοήθεια που του έδωσε ο Σωκράτης, στο να ενισχυθεί η άποψή του ότι η γνώση έχει αξία για τον άνθρωπο μόνο όταν εκπληρώνει, κυρίως, Ηθικούς και πρακτικούς σκοπούς.

Όταν ο δάσκαλός του ο Σωκράτης ήταν στο κρατητήριο, τον κατηγορήσαν ότι δεν προσήλθε να τον δει στις τελευταίες του στιγμές. Αλλά προτίμησε να παραμείνει στην Αίγινα, όπου είχε μεταβεί, και να συνεχίζει την διασκέδασή του και την τρίφυλλη ζωή του.

Η αλήθεια όμως βρίσκεται στην διαμορφωμένη πλέον θεωρία του: Δεν πήγε στο κρατητήριο, όχι επειδή αδιαφόρησε για την θανάτωση του Σωκράτη, ούτε επειδή δεν ήθελε να διακόψει την Ηδονική ζωή του, αλλά για να φανεί συνεπής προς της θεωρίες του περί της Ηδονής. Σκεπτόταν ότι θα τις πρόδιδε εάν θα παρακολουθούσε τις τελευταίες ώρες του Σωκράτη. Διότι θα του δημιουργούσαν στην ψυχή του μεγάλη λύπη. Και αυτή η λύπη θα ήταν ενάντια στις φιλοσοφικές του πεποιθήσεις. Και γι' αυτό όφειλε να την αποφύγει.

Κατά την διάρκεια της μαθητείας του με τον Σωκράτη, για να ζήσει, έγινε Σοφιστής στην Αθήνα. Δηλαδή επαγγελματίας και αμειβόμενος δάσκαλος. Και έγινε Σοφιστής, γιατί, όπως έλεγε, μ' αυτόν τον τρόπο οι άνθρωποι θα εκτιμούσαν ακόμα πιο πολύ την γνώση που έλαβαν, αφού θα πλήρωναν αντίτιμο γι' αυτήν. Μάλιστα, για να τιμήσει τον Σωκράτη για όσα του δίδασκε, του έδωσε ένα μέρος από τα χρήματα που είχε εξοικονομήσει. Αλλά ο Σωκράτης δεν τα δέχτηκε.

Επίσης, ενόσω ήταν μαθητής του Σωκράτη, επισκέφτηκε, ως Σοφιστής με υψηλά δίδακτρα, διάφορες πόλεις, εκ των οποίων μία απ' αυτές ήταν οι Συρακούσες. Εκεί φιλοξενήθηκε από τον τύραννο των Συρακουσών, τον Διονύσιο. Και φιλοξενήθηκε απ' αυτόν γιατί ο Αρίστιππος ψευτοκολάκευε τον Διονύσιο, προκειμένου να ζει στην αυλή του με πολυτέλεια και Ηδονές.

Επειδή είχε επιλέξει να έχει πολύ στενές σχέσεις με τον Διονύσιο, ο Διογένης ο Κυνικός τον αποκαλούσε Βασιλικό Σκύλο. Επίσης, οι επικριτές του τον κατηγορήσαν για δουλοπρέπεια. Και τον κατηγορήσαν για δουλοπρέπεια διότι «όταν ο Διονύσιος τον έφτυσε, αυτός το ανέχτηκε. Και όταν κάποιος τον κατηγορήσε γι' αυτό το πράγμα, αυτός είπε: Οι ψαράδες υπομένουν να βρέχονται στην θάλασσα για να πιάσουν μια σαλιάρια. Κι εγώ να μην ανεχθώ να πάρω σάλιο για να φτιάξω λάσπη;»⁴

Η πραγματικότητα όμως ήταν ότι ο Αρίστιππος προσαρμοζόταν σε οποιαδήποτε κατάσταση από την οποία αντλούσε Νοητική, Ψυχική και Σωματική Ηδονή. Ήξερε καλά να παίρνει από τον καθένα σε ανάλογη σχέση απ' αυτό που ήταν ικανός να προσφέρει. Έτσι στον Πρωταγόρα ή στον Σω-

⁴ Διονυσίου δὲ προσπίψαντος αὐτῷ ἠνέσχετο. μεμψαμένου δὲ τινος, "εἶτα οἱ μὲν ἀλιεῖς," εἶπεν, "ὑπομένουσι ραίνεσθαι τῇ θαλάττῃ, ἵνα κωβιδὸν θηράσωσιν: ἐγὼ δὲ μὴ ἀνάσχωμαι κράματι ρανθῆναι, ἵνα βλέννοι λάβω;"

κράτη πήγε για να εξελιχθεί ως άνθρωπος με αμοιβή, άσχετα αν ο Σωκράτης δεν δέχτηκε τα χρήματά του. Ενώ στον Διονύσιο πήγε «καί για να βγάλει χρήματα καί για τις απολαύσεις».

Όντως, είχε την ικανότητα να προσαρμόζεται τόσο σε καταστάσεις όσο και σε οποιοδήποτε περιβάλλον. Έτσι, κάποιος θα μπορούσε να τον δει, με την ίδια άνεση να κυκλοφορεί τόσο με τα καλύτερα ενδύματα όσο και με απλά ρούχα. Θεωρούσε, δηλαδή, ότι την εσωτερική σου αξία δεν μπορεί να σου την αφαιρέσει κανένας εξωτερικός παράγοντας. Από την άλλη, όμως, δεν έβρισκε κανέναν λόγο αρκετά σημαντικό, ώστε να μην ζει ο ίδιος με χλιδή και πολυτέλεια.

Γι' αυτό, το σπίτι του ήταν πολυτελέστατο και πάντα γεμάτο με όμορφες γυναίκες. Θεωρούσε δε ότι το να ζεις με πολυτέλεια, αυτό δεν σε εμποδίζει από το να είσαι τίμιος και ηθικός.

Εκτός από τις άλλες όμορφες κοπέλες, με τις οποίες έκανε σεξ, είχε σχέση καί με την περίφημη εταίρα Λαΐδα⁵. Και όταν κάποιος τον κατηγορήσει ότι σχετίζεται με μια εταίρα, αυτός, με καυστική ετοιμολογία, του απάντησε: «Όσο ένα σπίτι ή ένα πλοίο δεν μας πειράζει εάν έχει χρησιμοποιηθεί και από άλλους αφού εξακολουθεί να εκπληρώνει τον λόγο της ύπαρξής του, το ίδιο πρέπει να ισχύει και με μια γυναίκα». Επίσης, όταν του είπαν ότι «μπορεί να την έχεις τη Λαΐδα, αλλά αυτή δεν σε αγαπά», αυτός τους απάντησε: «Και τα ψάρια και το κρασί δεν μ' αγαπάνε, αλλά εγώ τ' απολαμβάνω».

Ο Αρίστιππος θεωρούσε ότι η φιλοσοφία του πρόσφερε την ικανότητα να λέει την αλήθεια και την πραγματική του γνώμη σε όλους.

Ήταν ετοιμόλογος και η γλώσσα του ήταν καυστική. Γι' αυτόν σημαντικοί δεν ήταν όσοι ήξεραν πολλά, με άλλα λόγια όσοι ήταν κινητές βιβλιοθήκες γνώσεων, αλλά όσοι ήξεραν τα χρήσιμα. Δηλαδή όσοι γνώριζαν από φιλοσοφία. Αυτοί λοιπόν που κατείχαν μόνο εγκύκλια γνώση, τους παρομοίαζε με τους Μνηστήρες της Πηνελόπης, που κατάφεραν να έχουν σεξουαλικές σχέσεις με τις υπηρέτριές της, αλλά ποτέ με την ίδια.

Κατηγορούσε τους ανθρώπους πως εξετάζουν με προσοχή όσα πρόκειται να αγοράσουν, ενώ τη ζωή τους τη δέχονται όπως έρχεται.

Τέλος, ήταν εντελώς αδιάφορος τόσο για την πολιτική όσο και για την θρησκευτική ζωή.

*

Μετά τον θάνατο του Σωκράτη, επιστρέφει στην Κυρήνη, όπου ιδρύει σχολή. Εκεί δίδασκε ότι η γνώση έχει αξία όταν αυτή συνοδεύεται από πρακτική χρησιμότητα.

Ακόμα, ασχολείται με θέματα που έχουν σχέση με την Ηθική και με την ψυχολογία των συναισθημάτων.

⁵ Λαΐδα έζησε περίπου το 425 π.τ.β.α. Ήταν η πιο φημισμένη εταίρα της αρχαίας Ελλάδας. Συχνά οι αρχαίοι συγγραφείς τη συνέχεαν με την συνονόματη της Λαΐδα από τη Σικελία. Έζησε στην πόλη των «χαλαρών ηθών», την Κόρινθο. Και ήταν μια από τις ιερόδουλες του ναού της Αφροδίτης. Έγινε μοντέλο του ζωγράφου Απελλή και ζήτησε από τον Δημοσθένη 10.000 δραχμές για μια βραδιά μαζί της. Ανάμεσα στους πολλούς εραστές της ήταν ο φιλόσοφος Αρίστιππος ο Κυρηναίος και ο Ολυμπιονίκης Ευβότας από την Κυρήνη.

Περιφρονούσε τα μαθηματικά, διότι, όπως έλεγε, δεν εξετάζουν τι είναι ωφέλιμο και τι βλαβερό. Την Φυσική και τις Φυσιογνωστικές έρευνες τις θεωρούσε άσκοπες και περιττές.

Με βάση όσα είχε διδαχθεί από τον Πρωταγόρα, υποστήριζε ότι μπορούμε να γνωρίζουμε μόνο τα δικά μας αισθήματα. Και όχι τον ακριβή χαρακτήρα (το ποιόν δηλαδή), και τα αισθήματα των άλλων. Επειδή αυτά είναι δημιουργήματα της στιγμής.

Τα αισθήματα τα διέκρινε σε εκείνα που προκαλούν ηδονή και σε εκείνα που προκαλούν πόνο.

Η Ηδονή, από τη φύση της, είναι ευάρεστη και αποτελεί αγαθό, ενώ ο πόνος είναι εχθρικός σε όλα τα πλάσματα της φύσης και, ως εκ τούτου, είναι κακός.

Ύψιστος λοιπόν σκοπός του ανθρώπου είναι η Ηδονή. Και προς αυτόν το σκοπό πρέπει να κατατείνουν όλες οι πράξεις του. Αυτός ο σκοπός της Ηδονής, κατά τον Αρίστιππο, αποτελεί την έκφραση της ανώτατης ηθικής.

Γι' αυτό, είναι παντελώς αδιάφορη η πηγή προέλευσης των Ηδονών.

Υπάρχει όμως διαφορά εντάσεως μεταξύ των Ηδονών. Τα σωματικά αισθήματα Ηδονής κατέχουν την πρώτη θέση, ως τα πιο πηγαία και τα πιο ισχυρά. Δεν στερούνται όμως σημασίας και οι Ψυχικές και οι Νοητικές Ηδονές.

Έργο της φρόνησης είναι να κρίνει και την αξία των Ηδονών, και την χρησιμότητά τους. Οποιαδήποτε και αν είναι η επιλογή, απαράβατος πρέπει να θεωρείται ένας όρος: Η εγκράτεια.

Δεν πρέπει, δηλαδή, κατά την πραγματοποίηση του μοναδικού σκοπού που είναι η Ηδονή και η απόλαυση της ζωής, να υποταχθεί κανείς στις Ηδονές. Αλλά να παραμένει κύριος του εαυτού του και των περιστάσεων.

Όπως είπαμε, έδινε περισσότερο βάρος στις Σωματικές Ηδονές⁶ και έλεγε: «Το να ικανοποιείς τις αισθήσεις σου δεν είναι τίποτα κακό. Πρέπει όμως να μην μας ελέγχουν οι Ηδονές, αλλά να τις ελέγχουμε εμείς». Με λίγα λόγια, να μην γινόμαστε σκλάβοι των Ηδονών, αλλά να έχουμε την ικανότητα, ανά πάσα στιγμή, να απομακρυνθούμε απ' αυτές, χωρίς να αισθανόμαστε την έλλειψή τους. Διότι, ως θεμελιώδες αξίωμα του Αρίστιππου ήταν το περίφημο «έχω - και ουκ έχομαι». Το αξίωμα αυτό υποδηλώνει την κυριαρχία του ανθρώπου, τόσο επί των πραγμάτων όσο και επί των καταστάσεων. Και όχι να μας ελέγχουν τα πράγματα και οι καταστάσεις. Έτσι, μπορούμε να οδηγηθούμε προς μία εσωτερική ελευθερία. Η ελευθερία αποτελεί, κατά τον Αρίστιππο, τον προορισμό της Φιλοσοφίας.

Η αντίληψη αυτή περί αυτοκυριαρχίας και ο έρωτας της ανεξαρτησίας τον οδηγούν μακρύτερα. Στο αγαθό της ελευθερίας του ατόμου. Όπου τρέφει ιδιαίτερη εκτίμηση. Ο ίδιος, προσωπικά, για να μη θυσιάσει την ελευθερία του, όχι μόνο κρατήθηκε μακριά από την πολιτική, αλλά και δεν

⁶ Πολύ μέντοι των ψυχικών τας σωματικές αμείνους είναι. (Διογένης ο Λαέρτιος 11,9,90)

δέχθηκε να ανήκει, ως πολίτης, σε κάποια συγκεκριμένη πολιτεία. Γι' αυτό και ζούσε παντού ως μέτοικος.

Τον ενδιαφέρουν μόνο οι Ηδονές του παρόντος. Διότι, όπως έλεγε, οι αναμνήσεις που αναφέρονται σε Ηδονές του παρελθόντος, είναι άσχετες προς το παρελθόν μας, επειδή το παρελθόν δεν υπάρχει πλέον. Επίσης, δεν τον ενδιαφέρουν οι προσδοκίες για μελλοντικές Ηδονές. Διότι το μέλλον βρίσκεται έξω από το υπαρκτό παρόν⁷. Με άλλα λόγια ο Αρίστιππος πρέσβευε ότι: «Αρετή, είναι μία όσο το δυνατόν πιο έντονη στιγμιαία Ηδονή» χωρίς να νοιάζεται από πού προέρχεται. Πάντως υπάρχει ο κίνδυνος η Ηδονή να μετατραπεί σε οδύνη, αν επικρατήσει το παράλογο πάθος. Γι' αυτό, χρήσιμη είναι η Φρόνηση που παρέχεται από την σωστή παιδεία και από την Φιλοσοφία.

*

Η φιλοσοφική του σχολή στην Κυρήνη άνθησε και άκμασε ως την εποχή των Πτολεμαίων.

Διάδοχος της σχολής αυτής ήταν η κόρη του η Αρήτη, που δίδαξε την Φιλοσοφία του πατέρα της στον γιό της, τον Αρίστιππο τον Μητροδίδακτο. Ο Αρίστιππος ο Μητροδίδακτος προήγαγε την ονομασθείσα πλέον Κυρηναϊκή Φιλοσοφία ή αλλιώς Κυρηναϊκή Σχολή. Αυτός διέτυπωσε μία αξιολογη άποψη, όπου, ανάλογα με την αισθησιακή μας διάθεση, διακρίνουμε τρεις καταστάσεις. Στην πρώτη κατάσταση, αισθανόμαστε λύπη και πόνο. Αυτή μοιάζει με την τρικυμία της θάλασσας (τω κατά θάλασσαν χειμώνι). Στην δεύτερη κατάσταση, αισθανόμαστε Ηδονή. Αυτή μοιάζει με το απαλό κύμα (τω λείω κύματι). Και στην τρίτη κατάσταση, δεν αισθανόμαστε ούτε πόνο ούτε Ηδονή. Και αυτή μοιάζει με την ηρεμία της θάλασσας (Γαλήνη παραπλησίαν ούσαν). Άλλοι διάδοχοι της Κυρηναϊκής Σχολής υπήρξαν ο Ηγησίας ο Πεισιθάνατος⁸, ο Αννίκερις⁹, ο Αντίπα-

⁷ «Το πλέον, δε απολελαυκέναι και απολαύσειν ουδέν νομίζω προς αυτόν, το μεν ουκ ετ' ον το δε ως ούπω. Αθηναίος (Δειπνοσοφισταί 544)

⁸ Ο Ηγησίας ήταν αρχαίος Έλληνας φιλόσοφος της Κυρηναϊκής Σχολής, που έζησε τον 3ο αιώνα π.τ β.α Έδρασε στην Αλεξάνδρεια όπου ωθούσε τους ακροατές των παραδόσεών του, στην αυτοκτονία. Ο βασιλιάς της Αιγύπτου Πτολεμαίος Α΄ απαγόρευσε τα μαθήματα του Ηγησία, γι' αυτό το λόγο. Δίδασκε ότι σκοπός της ζωής είναι να ζούμε χωρίς κόπους και λύπες. Επειδή όμως αυτό είναι ανέφικτο, το φρονιμότερο είναι, κατά τον Ηγησία, να διακόψουμε, με τη θέλησή μας, τη ζωή μας. Διότι στα πάθη του σώματος, δεν μένει αμέτοχη και η ψυχή. Και μαζί με τις συγκυρίες της τύχης, συμβάλουν στο να πλεονάζει η λύπη. Ακόμα τα υλικά αγαθά δεν εξασφαλίζουν την ευτυχία, αφού και οι πλούσιοι δυστυχούν όχι λιγότερο από τους φτωχούς. Και επειδή πλεονάζει ο πόνος, για της ανεκπλήρωτες επιθυμίες γι' αυτό καλό θα είναι να αυτοκτονήσουμε. Όμως ο ίδιος ποτέ δεν αποπειράθηκε να αυτοκτονήσει.

⁹ Ο Αννίκερις αρνούσαν ότι ηδονή ήταν αποκλειστικά και μόνο η απουσία του πόνου, επειδή εάν ίσχυε αυτό, τότε ο θάνατος θα ήταν ηδονή. Ο Αννίκερις διεύρυνε το κριτήριο της Κυρηναϊκής φιλοσοφίας, αναγνωρίζοντας την ηδονή όχι μόνο ως «ιδιοπαθητική», δηλαδή ατομική, αλλά και ως «συμπαθητική», δηλαδή κοινωνική. Έτσι, αντίθετα από τον Επίκουρο και τον Αρίστιππο, παραδεχόταν και ορισμένες υποχρεώσεις του ατόμου απέναντι στην πατρίδα, στους συγγενείς και στους φίλους. Διότι διαπίστωσε, ότι η ηδονή εξαρτάται και από τις σχέσεις του ατόμου με το περιβάλλον του. Η πραγματική χαρά και η απόλαυση επιτυγχάνονται μέσα στην κοινωνία με τους φίλους, τους οικείους και τους συγγενείς. Φίλους τους οποίους θα πρέπει να επιλέγουμε όχι μόνο με βάση τις δικές μας ανάγκες, αλλά εξαιτίας της αγαθότητας και της φυσικής στοργής. Η χαρούμενη διάθεση της διδασκαλίας του αναπτύσσεται, σε αντίθεση με την πεσιμιστική διάθεση της διδασκαλίας του Ηγησία, η οποία είχε οδηγήσει πολλούς, στην Αλεξάνδρεια, σε αυτοκτονία. Τέλος δεν πίστευε ότι, η λογική δηλαδή από μόνη της μπορεί να μας εξασφαλίσει από το λάθος. Σοφός είναι ο άνθρωπος, όπου έχει κληρονομήσει την συνήθεια σοφής δράσης. Ωστόσο η ανθρώπινη

τρος ο Κυρηναϊκός με πολλούς μαθητές, ο Θεόδωρος ο Άθεος, που διατύπωσε την άποψη ότι οι νόμοι γίνονται και ισχύουν για τα πλήθη, και για να χειραγωγούν τις μάζες, ενώ οι ανώτεροι άνθρωποι, οι σοφοί, δεν έχουν ανάγκη από τους νόμους.

Και πολλοί άλλοι, των οποίων τα έργα, όπως και τα έργα του Αρίστιππου, δυστυχώς δεν σώθηκαν.

Εδώ, καλό θα είναι να σας πω, ότι ο Θεόδωρος ο Άθεος 340-250, δηλαδή συνομήλικος του Επίκουρου, υπήρξε ιδρυτής μιας αίρεσης, δηλαδή μιας ελεύθερης σκέψης, μιας ελεύθερης βούλησης, μιας ελεύθερης επιλογής.. Που ονομάστηκε Θεοδώρειος αίρεση. Και οι οπαδοί της, ονομάστηκαν Θεοδώρειοι.

Όταν λοιπόν είχε εξοριστεί από την Κυρήνη στην Αθήνα, κατηγορήθηκε από του Αθηναίους για ασέβεια και αθεΐα. Έτσι παραπέμφθηκε στον Άρειο Πάγο. Αλλά αθώωθηκε με την παρέμβαση του άρχοντα Δημητρίου του Φαληρέα¹⁰.

Στο βιβλίο του μάλιστα "Περί Θεών", αμφισβήτησε την ύπαρξη του Θεού. Και ο Διογένης ο Λαέρτιος μας αναφέρει ότι το βιβλίο αυτό θα πρέπει να διαβαστεί απ' όλους¹¹. Το βιβλίο αυτό αποτέλεσε πηγή έμπνευσης για τον Επίκουρο στην θεωρία του περί των Θεών¹².

Και κάτι για να γελάσουμε, διότι όπως μας λέει ο Μητρόδωρος «Γελάν άμα δει και φιλοσοφείν...» Έτσι, θα σας πω τη στιχομυθία που είχε ο Θεόδωρος ο Άθεος με τον Στίλπωνα, όταν ο Στίλπωνας αμφισβήτησε το φύλο της Αθηνάς. Του λέει λοιπόν ο Θεόδωρος το εξής μνημειώδες: «Και δε μου λες, βρε Στίλπων, πώς εξακρίβωσες ότι η Αθηνά είναι θεά και όχι θεός; Σήκωσες μήπως το ιμάτιο της και είδες τον «κήπο» της;».

*

Γενικά όμως, η γνώση που δίδαξαν οι Κυρηναϊκοί έγκειται στο ότι: Το άτομο είναι που πονά ή που δέχεται Ηδονή. Αυτό και μόνο αυτό το άτομο είναι που γνωρίζει τις υποκειμενικές του καταστάσεις. Εφ' όσον είναι αλήθεια αυτή η γνώση, τότε το άτομο δεν υπόκειται σε κανένα ηθικό φραγμό. Άρα, τίποτα δεν υπάρχει εκ φύσεως ως δίκαιο ή ως καλό ή ως κακό. Αλλά αυτά υφίστανται, λόγω συνήθειας ή μετά από συμφωνία.

σοφία διατρέχει τον κίνδυνο, ανά πάσα στιγμή να παρεκκλίνει, να εκτραπεί.

10 Διογένης ο Λαέρτιος ii. 98 ff

11 «Οι δε Θεοδώρειοι κληθέντες την μεν ονομασία έσπασαν από Θεοδώρου προγεγραμμένου και δόγμασι εχρήσαντο τοις αυτού, ην δ' ο Θεόδωρος παντάπασιν αναιρών τας περί θεών δόξας και αυτού περιετύχομεν βιβλίω επιγεγραμμένω Περί θεών, ουκ ευκαταφρονήτω. Εξ ου φασίν Επίκουρον λαβόντα τα πλείστα ειπείν» (Διογένης Λαέρτιος «Αρίστιππος» Βιβλίον 2, 97)

12 Διογένης ο Λαέρτιος ii. 97

Την θεωρία του Αρίστιππου που λέει ότι οι αισθησιακές - ηδονιστικές διαθέσεις μας ερμηνεύονται μέσω μηχανικών κινήσεων, αντέγραψαν οι σημερινοί οπαδοί της καλούμενης «φυσιολογικής ψυχολογίας ή βιοψυχολογίας»¹³.

*

Σκόπιμο θεωρώ ότι θα πρέπει να σας πω και δύο από τα πολλά αποφθέγματα του.

Το πρώτο λέει:

«Εγκρατής στις απολαύσεις, δεν είναι ο απέχων, αλλά αυτός που τις γεύεται χωρίς να παρεκτρέπεται».

Και το δεύτερο λέει:

«Η τέχνη της ζωής έγκειται, στο να αρπάζεις τις απολαύσεις καθώς περνούν δίπλα σου. Όμως, οι πιο έντονες απολαύσεις, δεν είναι διανοητικές ούτε πάντα Ηθικές».

Αυτό το δεύτερο απόφθεγμα θυμίζει το περίφημο λαϊκό άσμα της Ρίτας Σακελαρίου «Είναι γλυκό το πιτό της αμαρτίας, ποιος είναι αυτός που δεν λαχτάρισε να πιει...»

*

Απ' ό,τι μας αναφέρει ο Διογένης ο Λαέρτιος, κατηγόρησαν τον Επίκουρο ότι εμφάνισε, ως δικές του, την Ατομική θεωρία του Δημόκριτου και την Ηδονιστική θεωρία του Αρίστιππου¹⁴. Κάποιος, όμως, που έχει σπουδάσει την Επικούρεια Φιλοσοφία, παρατηρεί ότι αυτή η μομφή είναι λάθος.

Δεν είναι τυχαίο ότι ο Διογένης ο Λαέρτιος τελειώνει το δεκάτομο έργο του με τον Επίκουρο. Διότι η φιλοσοφία του Επίκουρου, είναι η σύνοψη και ο εκσυγχρονισμός όλων των άλλων, υλιστικών κυρίως, φιλοσοφικών ρευμάτων.

Πράγματι, όπως ήδη έχω αναφέρει στο συγγραφικό μου έργο «Η Ασαφής Λογική», ο Επίκουρος πήρε την Λογική του Αριστοτέλη, που την βρήκε ανεπαρκή και μη χρήσιμη στην πρακτική βίωσή μας, και δημιούργησε τον Κανόνα.

Έτσι, πήρε την αρχαϊκή ντετερμινιστική Ατομική θεωρία του Δημόκριτου, την εκσυγχρόνισε, την ανέπτυξε και της έδωσε την πρέπουσα αυτονομία.

Το ίδιο έκανε, όπως είδατε, και με την Ηδονιστική φιλοσοφία του Αρίστιππου. Μπορεί να την πήρε, αλλά την ραφινάρισε και την εξέλιξε. Και όπως ακούσατε, είναι πιο πολλές οι ομοιότητες παρά οι διαφορές όσον αφορά την Ηδονή.

13 Η βιοψυχολογία είναι ο κλάδος της ψυχολογίας που μελετά τις βιολογικές βάσεις της συμπεριφοράς. Οι βιοψυχολόγοι είναι νευροεπιστήμονες που συνεισφέρουν στην επιστημονική έρευνα με τις γνώσεις που έχουν στο επίπεδο της συμπεριφοράς και με τη ευχέρεια χειρισμού συμπεριφορικών μεθόδων έρευνας. Η έμφαση που δίνει η βιοψυχολογία στη συμπεριφορά και στους μηχανισμούς που την ελέγχουν τη διαφοροποιούν μέσα στο ευρύτερο πεδίο των νευροεπιστημών.

14 Διογένης ο Λαέρτιος 10^ο βιβλίο Επίκουρος

Δεν χρειάζεται να μπούμε στον κόπο να παρουσιάσουμε τις ομοιότητες. Για έναν που ξέρει την Επικούρεια Φιλοσοφία, κατάλαβε, με όσα ειπώθηκαν, τα στοιχεία εκείνα, όπου και η Φιλοσοφία μας έχει αναφερθεί.

Οι διαφορές έγκεινται σε διάφορα θέματα που ίσως δεν τα σκέφτηκε ο Αρίστιππος για να απολαμβάνει ολοκληρωμένες Ηδονές. Μπορεί επίσης να είχε επηρεαστεί από τον Σωκράτη και δεν ασχολήθηκε με την Φυσιολογία.

Επιπλέον, δεν έζησε στην εποχή του Επίκουρου, όπου είχαν ξεδιπλωθεί όλα τα φιλοσοφικά ρεύματα. Είναι πολύ πιθανό ότι αν ήταν σύγχρονος του Επίκουρου, θα ήταν...Επικούρειος.

Οι σπουδαιότερες διαφορές που μπόρεσα να δω είναι:

α) Ενώ ο Αρίστιππος θεωρεί άσκοπη και περιττή την ενασχόληση με την Φυσιογνωσία, ο Επίκουρος την θεωρεί κορυφαία. Διότι όταν γνωρίσεις τι προκαλεί τα φυσικά φαινόμενα, τότε δεν θα τα φοβάσαι και έτσι θα απολαμβάνεις ολοκληρωμένες τις Ηδονές. «Αν δεν μας ενοχλούσε, αν δεν μας πείραζε κάποιος φόβος απέναντι στα ουράνια φαινόμενα, ή η αβεβαιότητα, ότι ο θάνατος μας, μας αφορά, κι αν ακόμα δεν μας πείραζε η άγνοια για το πια είναι τα όρια των πόνων και των επιθυμιών, τότε δεν θα χρειαζόμαστε την επιστήμη για την ουσία της φύσης». Έλεγε ο Επίκουρος στην 11^η δόξα του. Αλλά υποθέτω, ότι όλες οι δόξεις που αναφέρονται στην Ηδονή, έχουν καί σαν αποδέκτη, τις Ηδονιστικές θεωρίες του Αρίστιππου ή τις Ηδονιστικές θεωρίες των διαδόχων του.

β) Μας μιλά για ελευθερία. Όμως ελευθερία δεν είναι το να μην γίνεσαι πολίτης μιας οποιασδήποτε πόλης, αλλά το να είσαι, όσο το δυνατόν μπορείς, προσαρμοσμένος σε μία πόλη και να μην φοβάσαι. Και για να μην φοβάσαι ή για να μην εξουσιάζεσαι και να είσαι ελεύθερος, καλό θα είναι να γνωρίζεις την φύση όλων των πραγμάτων, να έχεις αυτάρκεια και να ζεις με φίλους. Πράγματα που δεν τα αναφέρει ο Αρίστιππος.

γ) Μας μιλά μόνο για τις εν κινήσει Ηδονές και όχι για την καταστηματική Ηδονή. Κάτι πάει να μας πει ο εγγονός του, αλλά δεν μας το λέει ολοκληρωμένα. Ακόμα, δεν μας λέει ότι οι Ηδονές φέρνουν την ευδαιμονία.

δ) Τον ενδιαφέρουν οι τωρινές Ηδονές. Οι παρούσες και όχι αυτές που έγιναν στο παρελθόν. Ενώ, τον Επίκουρο τον ενδιαφέρουν και οι Ηδονές του παρελθόντος. Με λίγα λόγια, η Ηδονική σου ιστορία, ως εμπειρία της καλής ζωής και η χρησιμοποίησή της ως γιατρικό για μια θλιμμένη κατάσταση.

*

Σε κάθε περίπτωση, μπορεί ο Επίκουρος να πήρε την Ηδονιστική θεωρία του Αρίστιππου, αλλά την συγκρότησε, την δόμησε με την Φυσική και με τον Κανόνα και την ολοκλήρωσε. Σου έδειξε τον τρόπο και την μέθοδο για την απόκτηση και την απόλαυση των ολοκληρωμένων πλέον Ηδονών.

Γι' αυτό, θεωρείται ένα από τα πέντε συγκροτημένα φιλοσοφικά ρεύματα που υπάρχουν σ' όλες τις περιόδους της ανθρώπινης Ιστορίας. Μία ξεχωριστή κοσμοθεωρία που βλέπει τον κόσμο από μία διαφορετική οπτική γωνία. Έναν καθαρά Ελληνικό τρόπο ζωής, όπου επικρατεί η χαρά, η μόνιμη όσο το δυνατόν ευτυχία, και η ανεμελιά. Διότι μίλησε για τα πάντα που σε απασχολούν. Για να μην σε ζαλίζουν, για να μην σε φοβίζουν, για να μην σε απασχολούν.

*

ΣΗΜΕΙΩΣΗ: Για να βγάλει ασφαλή συμπεράσματα ο αναγνώστης του παρόντος κειμένου, καλό θα είναι να προβληματιστεί σε δύο διαπιστώσεις ή, μάλλον, σε δύο ερωτηματικά.

A) Για να διαβάσει ο Επίκουρος το βιβλίο «Περί θεών» του Θεόδωρου του Άθεου¹⁵ και να εξάγει τις θεωρίες του περί θεών, αυτό πάει να πει ότι δεν είχε εχθρική στάση απέναντι στον Θεόδωρο. Αλλά μάλλον κριτική. Διότι αλλιώς θα το κατηγορούσε το βιβλίο ή θα απαξιούσε να ασχοληθεί με τις θεωρίες του Θεόδωρου. Άρα υποθέτω ότι μπορεί ή να υπήρξε συνεργασία μεταξύ των δύο ανδρών ή να διάβασε και να βοηθήθηκε ο Επίκουρος από το βιβλίο αυτό, για τις θεωρίες του περί των θεών.

Το ότι δεν έγινε Επικούρειος ο Θεόδωρος, αυτό μπορεί να οφείλεται, είτε στον εγωισμό των ανδρών αυτών είτε γιατί ο Θεόδωρος ήταν επικεφαλής μιας ομάδας (μιας αίρεσης) και όπου δεν ήθελε να χάσει την επικυριαρχία της είτε τέλος για κάποιον άλλο λόγο που δεν γνωρίζουμε. Ακόμα υπήρχαν και διαφορές και σε άλλα σπουδαία και κεφαλαιώδη ζητήματα. Και μια από τις διαφορές ήταν η ιδέα που είχε ο Θεόδωρος, για την Πατρίδα. Έλεγε λοιπόν, ο Θεόδωρος, ότι η θυσία για την Πατρίδα είναι πράξη που χαρακτηρίζει τους μωρούς και άφρονες. Ενώ ο Επίκουρος, απ' ό,τι μας πληροφορεί ο Διογένης ο Λαέρτιος, ήταν φιλόπατρις.

B) Μας λέει ο Διογένης ο Λαέρτιος, ότι η Κυρηναϊκή σχολή κράτησε μέχρι τους Πτολεμαίους. Ποιον Πτολεμαίο απ' όλους όμως; Και γιατί μέχρι τους Πτολεμαίους; Και όχι μέχρι την Ρωμαϊκή περίοδο; Μήπως, με την κατάκτηση της Ελλάδας από τους Ρωμαίους, έγιναν επίκαιρα τα λόγια περί Πατρίδας, του Θεόδωρου; Με αποτέλεσμα την απορρόφηση των μεταγενέστερων Αριστιππικών και των Θεοδώρειων από τους Επικούρειους;

Ή μήπως αναγνώρισαν αυτοί, την ιδεολογία του Επίκουρου, ως πιο συνεκτική ή ως πιο ανώτερη; Δεν έχουμε στοιχεία για να απαντήσουμε. Αλλά κάτι απ' αυτά, που σας είπα πιο πάνω, μπορεί να ισχύει.

¹⁵ Ο Θεόδωρος στην εποχή του, δεχόταν επιθέσεις για την αθεΐα του. Όμως όπως μας λέει ο Διογένης ο Λαέρτιος ήταν αντίθετος σε κάθε άποψη που ενσωμάτωνε σεβασμό προς στους Θεούς (Διογένης ο Λαέρτιος βιβλίο 2 97). Ωστόσο δεν ήταν ξεκάθαρο αν ήταν απόλυτα αθεϊστής ή απλώς απέρριπτε τις υπάρχουσες θρησκευτικές δοξασίες. Πάντως ο τίτλος του άθεου που έλαβε χρεώνεται από τον Κικέρωνα (Κικέρων De Natura Deorum i.1) από τον Διόγην τον Λαέρτιο, από τον ψευδο-Πλούταρχο («Περί τών άρεσκόντων φιλοσοφίας φυσικών δογμάτων» ή Λατινικά «Placita Philosophorum, i 7) , από τον Σέξτο Εμπειρικό («Πυρρώνειες Υποτυπώσεις», βιβλίο 3) και σε κάποιους χριστιανούς συγγραφείς. Ο δε Κλήμης ο Αλεξανδρέας θεωρεί ότι: ο Θεόδωρος εναντιώνονταν πρωτίστως στη λαϊκή Θεολογία. (Κλήμης ο Αλεξανδρέας «Προτρεπτικός»)